

Saba Öymen

**Takvimli Edebiyat
notları (II)**

Takvimli Edebiyat Notları - 2

Ocak – Şubat

1 Ocak 1960 – Amerika’da tüm sigara paketlerinin üzerinde “Dikkat! Sigara içmek sağlığınıza zarar verebilir!” uyarısının bulunması zorunluluğu getirildi.

“Ah!” dedi Jim geçenlerde, “Doktorların sigara reklâmı yaptığı günleri anımsıyorum.”

Karısı söylendi. “Nostaljiyle anımsayacak başka şey bulamadın mı?”

“Ne varmış bunda?” diye yanıtladı Jim. Elini şöyle bir salladı. “Gençlik... Ne yıllardı ama...”

Jim’in derin çizgiler düşmüş yüzüne baktım. “Merak ettim bu reklâmları.”

“Kütüphane arşivinde vardır, eski gazetelerde, dergilerde.” Başını koltuğa yasladı. “Yaa işte böyle, bir zamanlar doktorlar sigara reklâmı yapardı, biz de rahat rahat tütürürdük.”

Kütüphaneye gerek yok, küçük bir Google araştırmasıyla karşımda. İnanamıyorum! Bir doktorun otoriteyle ve sevecenlikle sigara önerdiği ne çok reklâm varmış meğer.

1946’dan kalma bir Camel reklâmında beyaz önlüklü doktor sigarası parmaklarının arasında gülümsüyor: “Camel, doktorların tercih ettiği marka.”

Bir başka reklâmda, ciddi bakışlı diş doktoru uyarıyor: “Diş hekiminiz olarak size Viceroy’u tavsiye ediyorum.”

“20,679 doktor Luckies’in boğazı çok daha az tahriş ettiğini düşünüyor.” Gülümseyen bu doktorun elindeyse Lucky Strike sigarası var. “Boğazınızı hırpalanmaktan ve sizi öksürükten korumak için fırınlanmış özel tütün kullanılıyor.”

Boğazı biraz tahriş ediyorsa da önemli değil, Lucky Strike var ya... Tam 20,679 doktor söylüyor... İnanmamak mümkün mü?

Sonra 1949’a ait bir televizyon reklâmı çıkıyor karşıma. Videodaki Amerikan aksanlı ses, “Bir doktoru gün boyunca izleyelim dersiniz, ona yetişmekte güçlük çekebilirsiniz. Öylesine yoğundur günlük programı.” diyor. “Bu yoğun temponun içinde, çoğu zaman yalnızca bir sigaralık mola verebilen doktorlarımız, iyi cins, hafif bir sigaranın keyfini iyi bildikleri için, seçtikleri marka konusunda çok duyarlılar. Ülkenin her yanında, tıbbın her dalındaki

doktorlara soruyoruz: “Doktor Bey, hangi markayı tercih ediyorsunuz?” Araştırmalar gösteriyor ki, alınan yanıt hemen hemen her zaman Camel.”

Sağlığına önem verdiği, dişini korumaya özen gösterdiği için Camel’leri, Lucky Strike’ları yakan 1950’lerin, 1960’ların insanını düşünüyorum.

Belki de bizim onlardan çok farkımız yok. Gün gelecek, toz şeker poşetlerinin üzerinde “Sağlığa zararlıdır” yazacak. Çok yakın o zamanlar; çikolatalara, keklere, pastalara, şekerli dükkânlarındaki cicili bicili renkli şekerlere kuşkuyla bakılacak günler köşede göründü bile.

O zamanlar geldiğinde, “Boşveer... Yiyen de ölüyor, yemeyen de” deyip, baklavalardan, kaymaklı ekmek kadayıflarından, şöbiyetlerden hâlâ vaz geçmeyenlere, şimdi sigara içenlere bakıldığı gibi tepeden, burun kıvrarak bakılacak.

Muhallebicinin önünden başımızı çevirerek geçeceğimiz, eğer uzaklaşmayı başaramayıp içeri girsek de kazandibine, fırın sütlaca, profiterole suçlulukla yaklaşacağımız gün gelince ne yapacağız?

Dört beş yıl önceydi, Boğaz vapurunda bir Alman karı kocayla tanışmıştım. Üçüncü gelişleriydi Türkiye’ye. “Pudingleriniz,” demişti iri yarı, konuşkan adam, “ah o pudingleriniz yok mu!”

17 Ocak – Füzûzan var takvimin bu yaprağında. Parasız Yatılı’dan bir alıntı: “Nazire eski hanımına saygıda kusur etmiyordu. Aylık ev kiralarını topluyordu. Dayımı Düyünü Umumiye’den çıkarmışlardı. Üsküdar’da rejide bir muhasebe işi bulmuştu...”

Füzûzan, öykü okumaya başlayışımın yazarı, Parasız Yatılı’ysa belki de okuduğum ilk öykü kitabı. Unutabilir miyim annesi hastanede işe başladığında, geceleri evde yalnız başına uyuyan küçük kızı? Parasız yatılı sınavına giderlerken, yolda sürekli konuşan heyecanlı, biraz sinirli anneyi?

“Sen çıkınca işin bitip, gene yürüyerek iner, Mısır Çarşısı’ndaki beğendiğimiz börekçi var ya, kanarya kuşları olan, orda öğle yemeğimizi yeriz. N’olacak kırk yılda bir ziyafet. Onun için Cağaloğlu’na yürüyerek gidip gelmekten yorulmayız, değil mi benim kızım?”

Ama en çok da Taşralı’yı... Çünkü “Çözülmüş sarsak pazarlar öylesine altı çizilmiş oluyor.” diyerek, tam da benim hislerimi anlatıyordu Füzûzan. Pazarları hep duyumsadığım, kendi

sözcüklerimle içimden geçirdiğim duygu, Fûruzan'ın öyküsünde, onun sözcükleriyle gün ışığına çıkıyordu.

18 Ocak 1931 – Cumhuriyet Gazetesinin düzenlediği Türkiye Güzellik Kraliçesi yarışmasını Naşide Saffet Hanım kazandı.

Toplumdaki denge bazen gözle görülen, bazen de görülemeyen fakat kesintisiz bir devinim içinde. Bir zamanlar bir genç kızın güzellik kraliçesi yarışmasına katılabilmesi, onun çağdaş ve aydın bir kadın olduğunun işaretiydi. Düşünün, Cumhuriyet Gazetesi gibi bir gazete güzellik yarışması açıyor. Çok sonra 1970'lerde, 80'lerde hâlâ, güzellik kraliçesi yarışmaları çağdaşlıkla, eğitilmiş, kültürlü olmakla ilişkilendiriliyordu. Yarışan genç kızlara, sizi izleyenlere vermek istediğiniz mesaj nedir türünden sorular soruluyor, dünya barışı her şeyden önemli, gibi basmakalıp yanıtlar övgü topluyordu. Barış, eşitlik, sevgi, çevre duyarlılığı... Yüreklere ısıtıyordu bu ezberlenmiş yanıtlar, kızların yalnızca güzel değil, çağdaş, aydın ve kültürlü olduğunun da kanıtıydı. (!) Günümüzde bile, güzellikle birlikte yetenek ve zekâyı da ölçtüğünü söyleyerek bu yarışmaları savunanlar var.

Oysa, bir kadın (ya da erkek) kendi çabasıyla ulaşmadığı bir durum için ödüllendirilebilir mi? Güzellik ve gençlik bir başarı mı?

Kolay ve eğlenceli olanı, güzel olanı izlemeyi seviyor insanlar. Güzellik kraliçesi yarışması hiçbir zaman son bulmayacak fakat artık yalnızca magazin basınının haberi.

20 Şubat 1909 – Fütürizm kelimesi ilk defa kullanıldı. İtalyan şair ve editör Filippo Tommaso Marinetti'nin Le Figaro gazetesinde yazdığı "Fütürizm Manifestosu" adlı makalesi, geçmişe, geleneksel olana karşı çıkıp, değişimi, özgünlüğü ve yeniliği kucaklayan sanat akımının ismini oluşturdu.

Filippo Marinetti'nin Zang Tumb Tumb adında bir şiiri var.

"Şiir yoktu bizim düş gücümüzden önce / Sözcüklere özgürlük çok yaşa / Fütürizm sonunda... sonunda... sonunda... sonunda..." diye başlıyor, sürüyor: "Zang Tumb / Tumb tumb / Tuuuuum."

Bir başka şiiri de şöyle çevrilmiş Türkçeye:

Gürültüler arasından... dan... dan... / gelir bir ses uzaktan / makinenin gürültüsü / pistonun gümbürtüsü / piston... ton... ton...ton... / piston... pis...ton...

Çağın karmaşasını, gürültüsünü, makineye dayalı yaşamını yansıtmak, sanatsal bir gerçeklik olarak ifade etmek isteyen fütüristler anlamı boş veren, sese, söze, görsele dayalı şiirler yazmışlar.

Türk edebiyatında, Nazım Hikmet'in fütürizmden etkilendiği söylenir, Makinalaşmak İstiyorum adlı şiiri, fütürizmin etkisiyle yazılmış şiirlere örnek gösterilir.

Makinalaşmak istiyorum / Trrrrum, / Trrrrum / Trrrrum / Trak tiki tak / Makinalaşmak İstiyorum / beynimden, etimden, iskeletimden geliyor bu! / her dinamoyu altıma almak için çıldırıyorum! / tükrüklü dilim bakır telleri yalıyor, / damarlarımda kovalıyor / oto-direzinler lokomotifleri! / trrrrum, / trrrrum, / trak tiki tak / makinalaşmak istiyorum! / mutlak buna bir çare bulacağım / ve ben ancak bahtiyar olacağım / karnıma bir türbin oturtup / kuyruğuma çift uskuru taktığım gün! / trrrrum / trrrrum / trak tiki tak! / makinalaşmak istiyorum!

Bana öyle geliyor ki, edebiyatımızın ayrık yazarı Sevim Burak'ın Everest My Lord roman/ oyunu da fütürizmden izler taşıyor. Bu garip metni okumuş olanlar, sözcüğün ve görselliğin nasıl öne çıktığını bilir.

Küçük bir alıntı: "Lordun koluna girer/ Lord çalışmasını bitirmiştir/ Bitmiş miydi/ Bitiyormuş/ Bitiyor mu/ Bitmeliydi/ Bitmemeliydi/ Bitmedi/ Bitmez/ Bitmeyecek/ Bittiyse/ Biterdi/ Biter/ Bitiyor/ Bitmiyor/ Bitmiyormuş/ Bitsin/ Bit/ Bitmişti..."

Aynı sayfanın bir kenarında da kocaman bir Ş harfi ve "yüzüne bir şamar attım ki sorma" cümlesi vardır.

Buna benzer örneklerle, sözcüklerle, desenlerle dolu bu kısacık anlatıyı okumak değişik bir deneyim. Memet Fuat'ın kitaptaki notundan öğrendiğime göre, Sevim Burak bu metni bir piyes tasarısı olarak başlamış fakat sonradan roman olarak nitelemekte direnmiş.

Marinetti ile ilgili ilginç bir gerçekse, Mussolini yandaşı oluşu. İtalyan fütüristler faşizme sıcak bakmışlar. Faşizm destekçileriyle fütüristlerin birleştikleri nokta, şiddete olan hayranlıkları,

köktencilikleri. Fütüristtik bildiri şöyle diyor: “Güzellik yalnızca savaşımda söz konusudur. Saldırgan özelliklerden yoksun bir yapıt başyapıt olamaz. Biz saldırgan devrimi, ateşli uykusuzluğu, koşar adımı, ölüm taklasını, tokadı ve yumruğu övüyoruz.”

Geleneksel olana duyulan bağlılık faşizmin en önemli düşüncelerinden biri olduğuna göre, geçmişe karşı çıkan fütürizmle ilişkisi bir yandan da şaşırtıcı. Eskiye yıkmadıkça yeniyi yapmak olanaksızdır, diyor fütürizm, geleneksel değerleri yücelttiği gerekçesiyle müzelerle kütüphaneleri yıkmayı bile öneriyor.

23 Şubat – Yılmaz Odabaşı: “Düşünüyorum da, bazı hayatlar kısa öyküler gibi yaşanırlar; kurguları ve basitliğe düşmeyen yalınlıklarıyla, hızlarıyla çarpıcı ve dolaysız olurlar.”

Umarım edebiyattaki öykü mü, roman mı tartışmasının yanına, günlük yaşamda tartışmalar eklenmez: “Benim hayatım kısa öykü, seninki roman...”

Mart- Nisan

2 Mart – Murathan Mungan: “Sadece kendine benzeyen kahramanların yer aldığı öyküleri okuyan ya da kendi hikâyesine benzeyen, kendi hayal ettiği hikâyelere benzeyen maceraların yer aldığı kitapları okuyan okurlar değil, başkalarının hayatlarına da merakları olan ve bunu bir insanlık hali, insanlık durumu olarak okuyabilen okur iyi okurdur.”

İyi okur, ‘boş zamanlarını değerlendirmek’ için okumayan okurdur her şeyden önce. Boş zaman değerlendirmekten çok farklı, çok daha fazlasını içeren bir amacı vardır onun. Okumak, yaşamın bir parçası, olmazsa olmazdır iyi okur için. Bir araç olarak değil, okumanın kendisi için yapılan okuma eyleminden vaz geçmesi mümkün olmayan iyi okur, hayal ettiği hikâyeleri ya da kendi hayatına benzeyen hayatları anlatan kitaplarla yetinemez. Çok farklı dünyaları anlatan kitapları da aynı büyük istekle okuyacaktır.

4 Mart – Pınar Kür: “Bir okunuşta okunacak kitap diye reklamlar çıkıyor. Yani adam bunu zaten baştan kabul etmiş. Oysa bir oturuşta okunacak bir kitabın iyi olmasına imkân yok.”

Bir oturuşta okunabilen kitaplar, okuyucuyu zorlamayan, düşündürmeyen kitaplardır değil mi? Leb demeden leblebinin anlaşıldığı, şimdi benim kullandığım bu klişeye benzeyen, herkesin dağarcığına çoktan yerleşmiş bağlantılarla dolu olabilen kitaplar.

Bir oturuşta okunan kitaplar okuruna güvenmeyen kitaplardır bana kalırsa.

Yaşadığım semtin kütüphanesi, kitapları üç haftalık bir süre için ödünç veriyor, gerekirse bir üç hafta daha uzatmak mümkün. Bir de hızlı okunanlar bölümü var kütüphanenin. Oradakileri ödünç alma süresi bir hafta. Çoğu, çok satanlar listesine giren kitaplar bunlar. Cathy Kelly, Jodi Picoult, Nicholas Sparks gibi yazarlar. Alice Munro’nun, Julian Barnes’ın ya da Tim Winton’ın bu bölüme alındığını hiç görmedim. Çok satan kitapların çabucak okunduğu, dolayısıyla edebiyat anlamında iyi olmadığı sonucunu çıkarabiliriz miyiz buradan? Bu sorunun yanıtı basit değil. Don Quixote 500 milyon, Antoine de Saint Exupery’nin Küçük Prens’i 142 milyon, Salinger’ın Gönülçelen’i 65 milyon adet satılmış bugüne dek.

İyi edebiyat nedir? Bana göre temel olan şu: Kahramanlarının yalnızca ne yaptığını, nasıl yaptığını anlatan değil, neden öyle yaptığını da hissettirebilen edebiyat, iyi edebiyattır.

Okuyucuyu yüzeyle değil, derinde olana, karmaşık olana tanık edebilen, kişilerin iç dünyalarına götürebilen; hayatın, insan olmanın gerçeklerini yansıtabilen edebiyattır. Böyle bir kitap bir oturuşta okunamaz.

Yalın fakat özenli diliyle, içten ve yapmacıksız anlatımıyla kolay okunan kitaplar var ki, onlar bir oturuşta okunuyor gibi görünse de yeniden, yeniden dönülen kitaplar. Cümleler değildir onlarda karmaşık olan, içeriktir. Kolay okunsa da kolay yazılmamışlardır. Demek ki, iyi edebiyatın ne olduğunu sorgularken, bir oturuşta okunuyor olmasının yanında bir oturuşta yazılıp yazılmadığını da dikkate almak gerek. Sıradan cümlelerle örülü, basmakalıp karakterlerin yer aldığı derinliksiz romanlar çabucak okunabileceği gibi, çabucak yazılabilir de. Kimi edebiyat atölyelerinin, heyecanın nasıl dorukta tutulacağını öğrettiği formül romanların iyi edebiyat olması beklenemez.

13 Mart: Bekir Yıldız: “Edebiyatımızda “doğalcı” diyebileceğimiz bir çizgi vardır. Bu çizgi Türkiye gerçeklerini konu edinmekte, ama bu gerçekleri sadece aktarmakla yetinmektedir. Böyle bir hikâyecilik yaratıcılıktan çok gözlemciliğe dayanır.”

Bekir Yıldız ne diyor burada? Sözüne ettiği şey, edebiyatın zaten yapması gereken şey değil mi? Gerçekleri, kişileri, insanlık hallerini, farklı yaşamları, iç dünyaları gözlemleyip aktarır edebiyat, yapılacak olan budur. Elbette bunu yaratıcıkla yapacak. Gözlemler yaratıcılık olmadan, olduğu gibi aktarılıyorsa bunun adı edebiyat değil, gazeteciliktir.

16 Mart – Ahmet Cemal: “Tüketim Toplumu modelinin en büyük panzehiri, değerlerin kalıcılığının, tüketilmezliğinin doğası gereği savunucusu olan sanat.”

Amacın kâr yapmak olduğu bugünün sanat dünyasında sanat yapıtlarının tüketim toplumuna hizmet etmediğini savunabileceğimizi sanmıyorum. Elbette sanat yapıtlarının kalıcılığı var. İyi bir roman, iyi bir resim, müzik kullanılıp tüketilen bir madde değil; yine de galeriler, ressamlar, yazarlar, yayınevleri, müzisyenler, sanat eleştirmenleri her şeyden önce para kazanma sevdasına düşmüşse ve el ele vermiş özellikle bunun için çabalıyorsa, sanatı tüketim toplumundan ayrı düşünemeyiz.

22 Mart - Nihat Ziyalan: “Ama, bana kalırsa şairin baldırı çıplaktır. Çünkü devamlı muhalif bir ideolojinin içindedir, muhalif bir dili vardır ve bu yüzden iktidardan durmadan tokat yer.”

Alıntıyı okuyunca, Nihat Ziyalan’ı telefonla aradım. Bu sözlerle ne demek istediğini en iyi kendisi açıklayabilirdi elbette.

“Nihat Abi, böyle böyle demişsin, edebiyat takviminde yazıyor.”

“Ee, öyle” dedi, “Şair iktidardan devamlı tokat yer. İktidar ona olanaklarını sunmaz. Üstelik yolunu tıkar. İktidardan bir şey uman yazarın (televizyona dizi yazmak, kılıfına uydurarak başka programlar yapmak gibi...) muhalifliği sulanır. Dönüp geriye bakılırsa muhalif yazarların çoğu meteliksiz ölmüştür. Mal mülk olanakları da tıkanıktır.”

Bir an durakladı, devam etti:

“Muhalif yazar baldırı çıplak kalmayı, söylediklerinden ödün vermemeyi göze alır. Aslında muhalif yazar kendinden vazgeçendir. Uğruna kavga verdiği kesim çoğunca ona "Yapmasaydın. Bunu senden istedik mi?" der ama muhalif yazarın zihinlere müdahale etme isteği karşılıksızdır.”

25 Mart – Esim nedir? İlham. “Dörütmenlerimizin tüz dörütünden yüz çevirmelerini, ondan isim almamalarını öğütleyecek değilim tüz yırlarını ben de severim, içlerinde iyi olmayanları çöksa da birkaçı okuyanlara tükeli bir olgunluk duygusu verir.””

Esim sözcüğünün anlamını belirtmek için, Nurullah Ataç’dan yapılmış bu alıntıda ‘esim’in ilham anlamı taşıdığını birçok kişi biliyordur; peki dörütmen, tüz, yır, tükeli ne olacak?

İşte Nurullah Ataç’ın kullandığı, kimi günümüze gelen, kimi gelmeyen birkaç sözcük daha:

Yin: vücut; uza: mazi; öden: mükafat; öykünmek: taklit etmek; küşüm: şüphe; kamulbuyrum: cumhuriyet; betikleşmek: mektuplaşmak; karabasan: kâbus; nen: şey; kavsaklamak: farkına varmak; usamal: mantıki; koşut: şart; angı: anı; güdek: dava; törüt: sanat.

26 Mart - Köprüaltı Çocukları: Deyime dönüşen, Nebil Fazıl Alsan’ın yazdığı ünlü çocuk romanı.

Çocukken ağlayarak okuduğum roman Köprü Altı Çocukları, benzeri onlarca romanı yazmış olduğu için herhalde, hep Kemalettin Tuğcu'ya yakıştırılır. Köprü altlarında yaşayan, elli kuruşun hesabını yapan (mecaz değil, kitapta gerçekten yaptıkları aklımda kalmış – buna 25 kuruş gerekiyor, buna 10 kuruş, şuna 15 kuruş...), yoksul, kimsesiz çocukların hikâyelerinin yazarı Kemalettin Tuğcu... Beğenilse de eleştirilse de Türk edebiyatında önemli yeri var onun. Fakat Köprü Altı Çocukları'nı o yazmadı. Özür dileriz Nebil Fazıl Alsan.

28 Mart - Börtü böceğin kıpırdanışı.

Takvim böyle söylüyorsa da börtü böcek 28 Mart'ı beklemeden kıpırdanır bence. Babamın her yıl kışın en soğuk günlerinde bize büyük keyifle bildirdiği (hatırlattığı) gibi, birinci cemre 19, 20 Şubat sıralarında havaya, ikinci cemre 26, 27 Şubat gibi suya, üçüncü cemre de 5,6 Mart sularında toprağa düşer. "Neyin nesi bu cemre" derdik çocukken, "düştüğü âni kaçırmasak da görsek!" Güzeldir cemrelerin düşüşü; yeni bahar hemen oralarda bir yeredir, yakınlardadır.

Börtü böcek de tembellik etmeyip en azından son cemreyle beraber kıpırdanır gibi geliyor bana.

30 Mart 1991 – Hürriyet Gazetesine özel hayatı hakkında açıklamalarda bulunan Süleyman Demirel, hiç aşk mektubu almadığını söyledi.

Süleyman Demirel ile gazeteci arasında geçen konuşmadan, bu sorunun bir gazeteci kurnazlığı taşıdığı ve herhangi bir aşk mektubundan değil, kadın hayranlardan gelen aşk mektubundan söz edildiği anlaşılıyor.

Gazeteci soruyor: "Kadınların ilgisi 'Beyefendi' ya da 'Baba' düzeyinde mi oldu hep?"

"Tabii. Kadınlar, erkekler, çocuklar, gençler olur. Sevgi ve takdir beyanı, zaman zaman dostça, kardeşçe, evlatça, insanca olur."

Ardından o soru geliyor: "Hiç aşk mektubu aldınız mı?"

"Hayır." diye yanıtıyor Demirel. "O çeşit şeyler benim elime ulaşmaz zaten."

Süleyman Bey'in, Nazmiye Hanım'ın yazdığı bir aşk mektubunu okumadan bu dünyadan göçüp gitmediğine eminim.

5 Nisan - Pınar Kür: "Playboy'a çırılçıplak poz veren bir kadınla, tamamen kapanan kadın arasında zihniyet farkı görmüyorum. Çünkü ikisi de bedeninin üzerinden konuşuyor ve erkekleri referans alıyor."

Bu sözlerde karşı çıkılacak bir şey yok değil mi? Pınar Kür'ün dedikleri düz anlamıyla doğru.

7 Nisan – İbrahim Yıldırım: "Öte yandan ben aşkın edebiyat tarafından kullanıla kullanıla tüketilen bir duygu olduğunu düşünüyorum. 21. yüzyılda aşk denen hissiyatın beyin tarafından salgılanan dopamin ve serotonin adlı hormonlarla ilgisi saptanmışken ve insanlar ruh hekimlerinin kapısında bu hastalığa çare ararlarken, aşka 19. yüzyıl duyarlılığı ile bakılması, bence edebi bir spekülasyondan başka bir şey değildir."

Dopamin, vasopressin, noradrenalin, serotonin... Aşkla ilgili öyle çok kimyasaldan söz ediliyor ki, gizi çözüldü gibi görünüyor. Âşık olunca dopamin yükseliyor ama ya öncesinde? Neden olunuyor? Niçin başkasına değil de o belli kişiye olunuyor? Bu soruların da yanıtı yakında bulunacak, fakat yürekleri çılgınca çarptırmanın beyindeki kimyasallar oluşu neyi değiştirir ki...

Aşk insan yaşamının en güçlü duygularından biri; edebiyata hep yansiyacak.

Özdemir Asaf, "Bilemiyorum ne vardı saçlarında.../ Rüzgâr mı delice eserd, / Gözlerim mi öyle görürdü yoksa... / Saçlarının her hali hoşuma giderdi." dediğinde dopamin hiçbir zaman akla gelmeyecek.

13 Nisan – Gittikçe yalnızlaşıyorsunuz insan kardeşlerim / Ne bir ortak sevinciniz kaldı sizi çoğaltacak / Ne bir içten dostunuz var acınızı alacak / Unuttunuz nicedir paylaşmanın mutluluğunu.

Şükrü Erbaş böyle değerlendiriyorsa da, Instagram'da paylaşıyoruz, Facebook'ta paylaşıyoruz, Twitter'da paylaşıyoruz... Daha ne yapalım (!)

21 Nisan – Hasan Öztoprak: “Eskiden šiire verilen toplumu değiştirme görevini şimdi de romana vermek isteyenler çıkacaktır yakında. Böyle bir řey yok. Romanın toplum hayatı üzerindeki rolü gibi yaklaşımları bu yüzden doğru bulmuyorum. Toplum hayatı üzerinde bir rolü var mı? Doęrusu bilmiyorum da. Biz yazarlar olanı resmetmekten, bazen de geleceği hissettirmekten başka bir řey yapamayız; bir durum saptaması. Ama bu bile iddialı oldu.”

Hasan ztoprak’ın bu sözleri Bekir Yıldız’ın yazının başındaki sözlerine yanıt havasında.

27 Nisan 1994 – Güney Afrika’da siyah vatandaşların da oy verebildiği ilk demokratik seçimler yapıldı.

Güney Afrika’nın siyah halkının 1994 kadar yakın bir zamana dek oy veremediği gerçeği nedenli tuhaf, inanılması g geliyor değil mi? Hiç de uzak bir geçmişe ait değil 1994.

Bir zamanlar Amerika’da beyazlarla siyahlar farklı okullarda eğitim görüyor, ayrı otobüslerde, trenlerin farklı bölümlerinde seyahat ediyor, kimi lokantalarda siyahların beyazlarla aynı çatı altında yemek yemesi engelleniyor, iş yerlerinde siyahların beyazlardan farklı tuvaletleri kullanması gerekiyordu. Bütün bunlar değişti, kimi n yargılar devam ediyorsa da haklar yasalarla korunuyor.

Bir zamanlar kadınlar eğitim alamıyordu, oy veremiyordu, çalışma hayatında yer alamıyordu. Eşitsizlik sürüyor fakat geçmiş yıllarla karşılaştırdığımızda çok şeyin farklı olduğunu görebiliyoruz.

Dünya yavaş da olsa değişiyor. Geri gidilemez artık, ileriye gidilecek. Bugün kabul etmek istemediğimiz, korkuyla yapışıp kaldığımız kimi kurallar, düşünceler de değişecek; emin olarak ve sevinerek söylüyorum.

Mayıs – Haziran

1 Mayıs - Adalet Ağaoğlu: “Memuriyetten ayrıldığımdan ve kendimi yalnız yazılarıma verdiğimden bu yana yazar arkadaşlarımdan bir bölümü bile bana durmadan “Şimdi ne iş yapıyorsun?” diye soruyorlar.”

Bu sözler, Buket Uzuner’in, pasaportundaki meslek hanesinde “yazar” sözcüğünü görmüş olmayı ne denli önemseydiğini hatırlattı bana. Şehir Romantizminin Günlüğü adlı kitabında anlatıyordu; pasaport alırken mimar, biyolog, doktor ya da herhangi bir meslek kabuldü de, yazarlık meslekten sayılmıyordu. Türkiye’de yazar olmak erkekte işsizlik, kadında ise ev kadınlığına eşit diyordu Buket Uzuner. 1940’larda Sait Faik’in meslek hanesine işsiz, 1970’lerde Sevgi Soysal’inkine ev kadını yazılmış. Mahkemede yargılanırken mesleğini soran yargıca Sevgi Soysal, yayıncı, filolog, arkeolog gibi mesleklerini söylemek yerine, yazar yanıtını verince, o sırada yayımlanmış birkaç kitabı olmasına karşın “Yaz!” demiş Yargıç, “Mesleği: ev kadını.”

Yazmak “işten” sayılmadığı gibi, tuhaf da bir eylem olarak görülüyor sanırım. Alışılmadık, neredeyse tekin olmayan bir eylem. Yazar, toplumun başka bir kesimine ait, uzaklarda biri olmalı sanki. Yakınında, hemen yanı başında birinin, hele ekmeğini başka bir meslekten kazanan birinin yazıyor oluşu, kimileri için anlaşılması güç.

15 Mayıs - Nurullah Ataç: “Ben bir şey söyleyeyim size. Okumak, gerçekten okuma tiryakisi olmak, bir ası beklemeden, bir kazanç aramadan, sadece geçmişin yahut bugünün kişileri ile söyleşmeyi sevdiğimiz için, eğlenmek için okumaktır.”

Neden okuruz sorusu çok soruldu, yazarlar, okuyucular yanıtladı. Kültür ve sanat festivallerinde havaya fırlatıldı, edebiyat dergilerinde yakalandı. Ne çok gerekçe sıralanabilir. Nurullah Ataç’inki, “geçmişin yahut bugünün kişileriyle söyleşmeyi sevdiğimiz için” en güzellerinden biri. Yalnızca okuyarak yapılabilecek bir eylemden söz ediyor burada. Başka yolu yok... Ne sinemayla ne televizyonla ne de tiyatroyla mümkün bu söyleşi. Çünkü okumak etkin bir eylem. Okuyucu katılan, katkıda bulunan; seyircisiyse izleyen.

18 Mayıs 1048 - İrânlı şair ve filozof Ömer Hayyam doğdu.

Bütün bilimlerin bilgini Nişaburlu Ömer Hayyam... Gök bilimci, fizikçi, matematikçi, hekim, filozof, şair... Selçuklu'nun baş âlimi, Melik Şah'ın danışmanı...

Tüm dünyanın okuduğu yüzlerce rubai yazmış Ömer Hayyam. (Kesin sayısı ve hangilerinin gerçekten ona ait olduğu tam bilinmiyor.)

İşte Ömer Hayyam'ın kim olduğunun ipuçlarını veren birkaç dörtlük:

(Evreni anlayabilme çabasıyla sorgulayan düşünür)

Hep bir çember, dolanıp durduğumuz! / Ne önümüz belli, ne sonumuz. / Kim varsa bilen, çıksın söylesin: / Nereden geldik? Nereye gidiyoruz?

(İnanan)

Ey özünün sırlarına akıl ermeyen; / Suçumuza, duamıza önem vermeyen; / Günahtan sarhoştum, ama dilekten ayık; / Umudumu rahmetine bağlamışım ben.

(Kuşku duyan)

Putların, Kâbe'nin istediği: Kölelik; / Çanların, ezanın dilediği: Kölelik; / Mihrapı, kiliseydi, tespihti, salipti / Nedir hepsinin özlediği? Kölelik.

(Düzeni eleştiren)

Felek ne cömert aşâğılık insanlara! / Han hamam, dolap değirmen, hep onlara. / Kendini satmayan adama ekmek yok: / Sen gel de yuh çekme böylesi dünyaya!

(Asıl olanı dile getiren)

Sevgiyle yağrulmamışsa yüreğin / Tekkede, manastırda eremezsin. / Bir kez gerçekten sevdin mi dünyada / Cennetin, cehennemün üstündesin.

(Bilge)

Dedim: artık bilgiden yana eksiğim yok; / Şu dünyanın sırrına ermişim az çok. / Derken aklım geldi başıma, bir de baktım:/ Ömrüm gelip geçmiş, hiçbir şey bildiğim yok.

22 Mayıs 2016 - Cannes Film Festivali'nde İngiliz yönetmen Ken Loach sosyal sistem eleştirisi olan filmi I, Daniel Blake ile ikinci kez Altın Palmiye ödülünü aldı.

l, Daniel Blake’i izlerken Kafka’nın romanlarının akla gelmemesi mümkün değil. Aynı boşuna yürüyüş... Aynı sonuç alınamayan çaba... Benzerliği vurgulamak istercesine, Daniel Blake ile sosyal güvenlik görevlisi arasındaki Kafkamsı bir konuşma sahnesiyle açılıyor film.

60’lı yaşlarında bir marangoz Daniel Blake. Kalp krizi geçirdikten sonra doktoru bu koşullar altında çalışamazsın dediği için, işsizlik yardımı almak üzere Sosyal Güvenlik Kurumu’na başvuruyor. Bir de genç kadın var filmde; Daniel Blake’in dostça yardımcı olmaya çalıştığı iki çocuklu, yalnız bir anne. Sosyal Güvenlik ağına takılan, çıkamayan, bu ağın insan olarak değil, başvuru formundaki ad olarak gördüğü kişiler... Filmi izlerken boğuluyorsunuz, yeter artık, diyorsunuz, yeter, görün marangoz Daniel’in yaşadıklarını, fark edin iki çocuklu bu genç kadının çaresizliğini.

Ken Loach, yoksulluk, evsizlik, çalışanların hakları gibi konuları gerçekçi biçimde ele alan, sosyal düzeni eleştiren bir yönetmen. Bozuk olanın düzeltilebilmesi için önce duyurulması, bilinmesi gerekir ve Ken Loach’ın filmlerinin bu konuda etkili olduğuna eminim. Fakat açık yanlarına rağmen, İngiltere’de bir sosyal yardım sistemi var. Yerinden oynayan çivilerin çakılması mümkün. Ya olmayan onlarca ülke? Yoksulu, varlıklı olanın insafına kalmış bir toplumun film yönetmeni, eleştiriye nereden başlayacağına karar vermekte bile zorlanır.

26 Mayıs 1647 – Alse Young adındaki bir kadın Amerikan Kolonileri’nde cadılık suçlamasıyla idam edilen ilk insan oldu.

Alse Young hakkında, cadılık nedeniyle idam edildiğinden başka pek bir şey bilinmiyor. Araştırmaların ortaya çıkardığı bir gerçek, kız çocuk annesi olduğu, oğlu olmadığı. Kocasının adı kasaba kayıtlarında yok. Güçlü olan, her zaman her yerde kendine yarayacak kuralları koyuyor, sonra da bu kuralları dilediği gibi uyguluyor. O yıllarda cadılıkla yargılanıp asılan bir kadının mal varlığının bir kısmına yöneticiler el koyuyor, bir bölümünü de ihbar eden kişi alabiliyormuş. Kimsesi olmayan bu yalnız kadının kolay hedef olarak görüldüğü belli.

Ne Alse Young ne de başka biri cadılıkla suçlansın elbette, fakat yarı cadılık eylemleri bugün de sürüp gidiyor... Bu konularla uğraşan bir bloğa girdim.

“Dejavü Kafe’deki falcı Canan’a gittim.” diyor yazarlardan biri, “Direkt isim verdi, şok oldum.”

Falcı öneriniz var mı sorusunu yanıtlayan bir başkası:

“Yaprak Kafe’de Selmin var, çok feci bakıyor, arkadaşımın annesiyle babasının boşanacaklarını bildi.”

Aylar öncesinden randevu alınarak gidilen falcılar... Telefonla ya da online fal da olabilir. Ara bulmak, ara bozmak, kısmet açmak, erkek çocuk sahibi olmak, dedikoduları önlemek, hastalıkları uzak tutmak, kötü komşudan kurtulmak gibi akla gelebilecek her dilek uğruna yaptırılan büyüler... Olumsuz enerjiyi yok etmeye yarayan tütsüler... Evlerde oraya buraya konulan, çantalarda taşınan, kolye olarak kullanılan şifalı taşlar, kristaller...

Geçmişte cadılara, büyücülere atfedilen kimi davranışların günümüzde neden kabul görür olduğunu, farklı görüşlere karşı artık daha açık fikirli olmamızla açıklayabilir miyiz? Bana kalırsa, umutla bekleyecek bir şey bulabilme arzusu, yaşamımıza bir ölçüde hâkim olma telâşları bütün bunlar. İnsanlığın yeryüzünde geçirdiği zaman arttıkça akılcılığa doğru ilerliyor olmalıydık; tam tersine akılcılıktan uzaklaşıyor olmamız dünyanın gitgide yaşanması daha güç bir yer olduğunu mu gösteriyor?

27 Mayıs 1994 - ABD’de 20 yıldır sürgünde bulunan Sovyet yazar Aleksandr Soljenitsin ülkesine döndü.

Yazarlar sürgüne gönderiliyor da ne oluyor? Kime ne yararı oluyor?

28 Mayıs - Basit bir kareli defter de yeterdi / Samatya istasyonunu anlatmak için / akşamı beklerken / beklerken parçalanmış umutları

Takvimdeki bu birkaç dize, 2017 PEN Türkiye Şiir Ödülü’nü alan Egemen Berköz’ün en güzel şiirlerinden biri Basit Bir Yalnızlık da Yeterdi’den...

Biraz önce yağmur yağmış o istasyon / hüznü dağıtırken / uzaktan bakanlara bile / kıyı yolundan geçene / ve yolculara ki hüznün kendisidir / biraz şairdir akşama doğru / anlayışla bakar istasyon şefi / hafif gülümseyerek

Yaşamın, yolcuların, hüznün kollarında şaire dönüşen istasyon şefinin düşüncesini seviyorum.

29 Mayıs 1987 - Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği kuruldu.

Şirin Tekeli, Gülnur Savran gibi birkaç yazarın Yazko edebiyat dergisinde 1981’de yazılar yazmasıyla, bir süre sonra Kadın Sorunları Sempozyumu düzenlemesiyle başlayan darbe sonrası kadın hareketi, dayağa karşı yürüyüş gibi kitlesel eylemlerle, dünya edebiyatındaki feminist kitapların Türkçeye çevrilip yayımlanmasıyla, 1987’de de Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği’nin kurulmasıyla sürdü.

12 Eylül Darbesi öncesi, kadın erkek eşitsizliği, politik kavganın içinde erimişti. O yılların ortamının sağ sol çatışması arasında cinsiyetlerdeki eşitsizliğe pek de aldırın yoktu. Darbe sonrası kadın hareketi, sol hareketi de eleştirerek ortaya çıkınca, darbenin desteklediği Eylülüst bir hareket olarak görüldü kimileri tarafından.

Aradan geçen yıllara, kurulan bir değil, birçok kadın derneğine, bu derneklerin internet sitelerindeki, faaliyetler başlığı altında sıralanmış maddelere (uygulamada neler yapıldığını bilmek zor) karşın kadın erkek eşitliği hâlâ sözde.

Dünyanın hemen her yeri için geçerli olan “burjuva kadınlar özgür ama burjuva erkekler daha özgür” cümlesi nasıl da doğru. Ben bu cümleyi biraz değiştirip, eğitilmiş kadınlar özgür, eğitilmiş erkekler daha özgür, diyeceğim.

30 Mayıs 1984 – Ramazan başlıyor: Özal, “Ramazan bitene kadar her türlü içkiye paydos diyerek bir kadeh cin tonik içti.”

Diğer aylarda her türlü alkollü içkiyi gönül rahatlığıyla içip de Ramazan’da paydos demek... Türk halkının dini kendi isteğine göre çekiştiriverme yeteneği! Sokaktaki halk mı Başbakan Özal’a, Özal mı sokaktaki halka örnek oluşturuyor bilmem.

4 Haziran - Cengiz Aytmatov: “Romeo ile Jüliet evlenip yaşamlarını sürdürselerdi, nasıl kavga ettiklerini, nasıl alışveriş ettiklerini, ne yiyip ne içtiklerini bilmek, düşünmek ister miydiniz? Hayır hayır, bunlar, bu küçük ayrıntılar edebiyata girmez bence.”

Cengiz Aytmatov yanılıyor. Küçük ayrıntılar dediği şeyler, büyük aşklar, büyük felaketler, savaşlar, kahramanlıklar kadar önemli, onlar kadar yazılmalı ve okunmalı. Bazen en “sıradan” günde gülümsüyor, “her zamanki gibi” bir günde yürek sızısına boyun eğiyoruz. Bir sabah kahvesi şenliğe, bir alışveriş ânı özleme dönüşebiliyor.

Yaşıyor olmanın destanı sıradan, küçük ayrıntılarla yazılır bence.

13 Haziran - Kürşat Başar: “Bir romanın aşk romanı ya da yurtdışındaki adıyla “romance” kategorisine konması ona ne fazladan bir değer katar ne de değerini azaltır. Önemli olan bir romanın dili, üslûbu, temayı bize nasıl anlattığı, kısacası iyi bir roman olup olmadığı...”

Birkaç gün önce yolumun üzerindeki bir sahafa girmiştim. Tezgâhın ardında koltuğuna gömülmüş okuyan genç kız ben girince başını kaldırıp gülümsedi. Kitaplara bakarken, Avustralyalı bir yazarın eski bir romanı geldi aklıma. Baskısı tükenmişti, bulamıyordum. Belki de bu tozlu dükkânda vardı. Sordum, “Evet, sanırım var.” deyip yerinden kalktı genç kız, gözlerini raflarda dolaştırarak aramaya koyuldu. “Nereye gitti bu?” diyerek söylendiğini duydum. “Olduğundan eminim, görmüştüm.”

Sonra bir an durakladı. “Belki de annem sınıflayıp, rafa yerleştirdi. Sınıflamayı ben yaptıysam “aşk” annem yaptıysa “tarihi romanlar” bölümüne girmiş olabilir. Bu konuda fikrimiz her zaman aynı değildir.” Güldü. “Şimdi anlarız.” Bilgisayarın başına geçip, romanın adını yazdı, enter’a bastı.

23 Haziran 1935 - Büyükkada’da çiçek savaşı düzenlendi.

Genç kızlarla dolu, çiçeklerle süslenmiş on altı arabanın geçit yaptığını, sonra çiçeklerin havada uçtuğunu yazıyor gazete haberi. Siyah beyaz fotoğraftaki genç kadın 1935 yılından gülümsüyor:

“Aaa, ben dostlarımın beni çiçekle bile taşlamasına dayanamam doğrusu...”

Temmuz – Ağustos

14 Temmuz – Ayşe Sarısayın: “Okuduğum bir metinde, çok içerden hissettiğim, ancak o güne dek tanımlayamadığım bir duygu yakaladığımda çok sevinirim. “Yalnız değilim” duygusudur bu sevinci yaratan.

Ayşe Sarısayın’ın sözünü ettiği duyguyu iyi tanıyorum. Bir roman, bir öykü, bir yazı bazen ansızın ışığı yakar, varlığını çoktandır bilsek de ne olduğunu tam olarak tanımlayamadığımız bir şeyi aydınlatır; bazen bir duygu, bazen yaşama dair bir bilgi.

Tanımlayabilmek, ad koyabilmek rahatlatıyor. Deneyim, duygu, düşünce ortaklığı birleştiriyor, yalnız olmadığımızı duyuruyor.

21 Temmuz – Murathan Mungan: “İnsanların aslında ucu açık şeylere tahammülleri yok. Sonu kötü de bitse daha önceden bildikleri bir bütünlükleri var. Bu yüzden maceraya, arayışlara, meraklara kapılılar.”

Her yazının bir girişi olmalı, gelişmeli ve sonuca bağlanmalı diye öğrendik okulda. Bu, artık yorulmuş bir yöntem mi?

Edebiyat ve yaşam, aynı hevesin peşinden koşarken göz ucuyla birbirini kollayan iki dost/rakip gibi. Çok benziyor ikisi birbirine. Hayat belirsizliklerle doluyken, bir metnin kesin sonuca ulaşmaması okuyucuyu neden rahatsız ediyor o zaman? Tam da o nedenle sanırım. Bilinmez getirdiği kaygıyla yaşarken, edebiyatta olsun dizginleri yakalayıp rahatlamak istiyor olmalıyız.

Her şey anlaşılır bir bütünün parçası değil. Hayatta el yordamıyla ilerlerken, nedeni, sonucu belirsiz ne çok şey yaşıyoruz. Yaşadıklarımızdaki çapraşıklığı, bağlantısızlığı, sonuçsuzluğu ya da birden fazla sonuç oluşunu anlatan kitapları okumak, sonu belli olaylar dizisine indirgenmiş metinleri okumaktan çok daha doyurucu aslında. Bir şey var ki, puslu ve çözümlenemez de olsa, yaşadığımız her şey bizim için anlamlı. Edebiyat da hayat gibi değil mi? Anlamlı olmayan bir sayıklama hemen kendini belli etmiyor mu edebiyatta?

25 Temmuz – Adalet Ağaoğlu: “Benim kaybolan roman dosyası, uzun arayışlar sonucu, rahmetli Oğuz Atay’da çıktı. Bu dosyanın hangi nedenle kendisinde olduğunu sordum. “Okuyup, fikrimi söylemem için bana verildi.” dedi.”

Konuşmanın sonrasını bilmek güzel olurdu. Adalet Ağaoğlu’nun, Oğuz Atay’a yanıtı neydi? “Peki fikriniz ne?” diye mi sordu? “Neden siz, neden başka bir yazar değil?” diye mi sordu? Yoksa “Size ne benim romanımdan...” mı dedi?

Bu roman Adalet Ağaoğlu’nun hangi romanı, onu da öğrenmek isterdim.

4 Ağustos – Yücel Balku: “Edebiyat bir tesellidir belki de. Yahut anlamak derdinden yorgun düşenler için teselli ikramiyesi.”

Büyük ikramiye, anlamak gibi bir derdi olmayana mı düşüyor acaba?

Teselli ikramiyesini de büyük ikramiyeyi de, anlamak derdinden yorgun düşen edebiyat okuyucusu alıyor bana kalırsa.

16 Ağustos – Oğuz Atay’ın Bir Bilim Adamının Romanı’ndan: “Sonra özel dersanelerin yetiştirdiği yarış atlarını izlersin, aman ne hızlı koşuyorlar diye üzülürsün. Dünya bir yarıştır oğlum diyerek acele felsefeye başlarsın. Yarışa bir tur, iki tur, çok tur geriden başlayan yalınayak bir koşucunun telaşını yaşarsın. Antrenmansız bacaklarının yorgunluğunu duyarsın. Gerçi filmlerde, sonunda böyle koşucular kazanır yarışı, ama sen gene de bütün istikbalini filmlere bağlama.”

Filmlerde, hele hele Hollywood filmlerinde öğretiler bize değil mi? İnanırsak hayatın tüm yarışlarını kazanabileceğimizi... Aslında ne filmler ne de filmciler inanıyorlar yalınayak koşucunun kazanacağına ya; biz inanmaya hazırız.

27 Ağustos – Ahmet Ümit: “Terk edilmiş antik kentleri gezerken derin bir burukluk kaplar içimi. O burukluğun nedeni insansızlıktır. Yıkılmış duvarların, sahnesinde otlar büyümüş tiyatroların anlattığı şey budur.”

Antik kentlerin yıkık duvarları arasında yürürken, her şeyin günün birinde son bulduğunu bir kez daha fark ediyorum. Bazen terkedilmiş bir köye ya da şanlı günlerini çoktan ardında bırakmış, boş, küçük bir kasabaya yolum düştüğünde de hissediyorum aynı şeyi. Her şeyin geçici olduğu duygusu sarıyor içimi, buruklukla beraber.

30 Ağustos – Muzaffer İzgü: “Eğer bir toplum değişmiyorsa, biliniz ki orada okunmuyordur. Edebiyat denen şeyden o halkın haberi yoktur.”

Edebiyatın her şeyden önce, içinden çıktığı toplumu yansıttığını düşünüyorum. Toplumun edebiyat üzerindeki etkisi, edebiyatın toplum üzerindeki etkisinden fazla olsa da, birey ve toplum için okumanın önemini yadsımak olanaksız. Kitapların düşünceleri değiştirme gücü var. Bildiklerimizin dışında yeni olasılıklar ortaya çıkarıyor edebiyat. Okumazsak nasıl fark ederiz onları?

Eylül - Ekim

4 Eylül 2002 – Turizm polislerinin yazlık pantolon yerine terletmeyen keten kumaş şort giyebilecekleri duyuruldu.

Erkek giysilerinde şort böylesine yayılmadan, tüm dünyada moda olmadan önceki yıllardı. 80'lerin sonu, 90'ların başı... Lâcivert keten şortlarını, kısa kollu, açık renk poplin gömleklerini giymiş erkekler görürdük Sydney sokaklarında. Orta yaş denilen çizgiyi çoktan aşmış, emekliliğe yaklaşmıştı çoğu. İşe giderken giyilen ağırbaşlı bir pantolonun kisasına benzerdi lâcivert şortları. Dize kadar gelen beyaz çorapları, üstten bağcıklı deri ayakkabıları dikkatimizi çekerdi. Şortun altına giyilecek şey miydi bu ciddi ayakkabılar, bu diz boyu çoraplar... Alışmamış gözlerimize tuhaf görünürdü. Oysa bunda şaşılacak bir şey yoktu, alevli yaz günlerinde işe gidiyor, işten geliyorlardı onlar. Belki postanede belki otobüs işletmesinde çalışıyorlardı. Bir fabrikanın üretim planlamasını yapıyor da olabilirlerdi. Kim bilir, belki de sağlık hizmetlerinde görevliydi. Bu ülkeye gelince karşılaştığımız, ilginç bulduğumuz değişik bir erkek 'türü'ne ait gibiydiler. O uzun, upuzun Avustralya yazları... Kırk derece sıcaklığın habercisi sabahlar... Hâlâ aynı güneş hüküm sürmüyor mu? Neredeler onlar şimdi? Uzun çoraplarını kemikli diz kapaklarına dek çekmiş o erkekler nerede? Soyları tükenmiş gibi yitip gittiler yaz sokaklarından... Avustralya kültürünün henüz tozlanmamış sayfalarında artık onlar.

7 Eylül – Işık Ergüden: “Köle ideolojisi içinde yüzenler ancak efendi olabilir ve efendi olmak da köle olmak kadar iğrenç.”

'Efendi'nin var olabilmek için 'köle'yi gereksindiği gerçeği, 'efendi'liğin zavallılığını hemen gözler önüne seriyor değil mi? Efendi ve köle birbirinden farklı değiller aslında.

Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanında, Köle, Hoca'yla ilk kez karşılaştığında şaşırır ve ürker, çünkü Hoca ona ikiz kardeşi olabilecek kadar benzemektedir. Roman ilerledikçe Köle ve Hoca yer değiştirir fakat bunun gerçekleşmesi için, Hoca'nın önce Köle'de, kendisini görebilmesi gerekmektedir.

Toplumunu gözlemleyince, birinin kölesi olanın ötekini efendisi olduğu (en azından öyle olmaya çabaladığı) ve bu halin zincirleme sürüp gittiği kolayca görülüyor. Oysa asıl özgürlük ne köle ne de efendi olmak. “Köle/ efendi olma bilincini yok etmeden yalnızca insan olmanın bilincine ulaşamaz.” demiş Hegel.

12 Eylül – Zehirini almak: Avutucu sözlerle birinin acılarını dindirmek.

Annem hep söyler, “Yalnızlık zordur; insan insanın zehrini alır” der. Çok doğru fakat bazen de insan insanı zehirlemiyor mu?

16 Eylül – Anadolu’da kertenkeleye verilen adlar: Gayakertici, yılanıyastığı, marmarık, mancalak, süngülsarı, güneşyılanı...

Yoluna kertenkele çıkan herkes ona başka ad vermiş sanki, ne güzel. İnsan zihni birbirinden farklı çalışıyor, ilk kez karşılaştığımız bir canlının ya da nesnenin hepimiz değişik bir yönünü fark edip, ona göre adlandırabiliriz. Örneğin yılanıyastığı adı beni gülümsetti, onu hepsinden çok sevdim.

23 Eylül - Ahmet Yıldız: “Bunca reklam vs. aşağılık işlere karşın yine de bir türlü artırılmayan satışlar. Yani yazar ve şairi halk çoktan terk etmişti.”

Ucundan kıyısından katılmakla birlikte, bu suçlamanın fazla ağır olduğunu düşünüyorum. Hem halkın yazar ve şairi çoktan terk ettiği görüşünde, hem de “aşağılık işler” yargısında biraz haksızlık yok mu?

6 Ekim 2015 – IŞİD saldırılarında yok olan UNESCO Dünya Kültür Mirası listesindeki Suriye-Palmira antik kentine ait 1864 tarihli fotoğraflar Getty Araştırma Enstitüsü tarafından koruma altına alındı.

Çölün ortasında bir vaha olan Palmira’ya Çöl gelini adı verilmiş geçmişte. Uygarlığa ait izlerin Cilalı Taş Devri’ne dek gittiği kent, Roma İmparatorluğu zamanında en ışıltılı günlerini

yaşamış. Şimdiyse IŞİD yağmalıyor, eline geçirdiklerini Batı'ya gönderiyor, Avrupa'nın, özellikle Londra'nın antika pazarlarında parça parça satılıyor Irak'ın, Suriye'nin tarihi. Yapılabilecek tek şey antik kentin kalıntılarının fotoğraflarına sahip çıkmak mı? Üstelik Orta Doğu'da tarihi eser kaçakçılığı IŞİD'den önce de vardı, Türkiye'den de neler neler kaçırdı Batı'ya.

18 Ekim 1996 – Kemalettin Tuğcu öldü.

Üvey Baba romanından alıntı:

“Mutfaktaydık. Babam, yaşlı avukat, Samiha içerdeydiler. Can sokağa çıkmış, kendisi gibi bakımsız çocuklarla oynuyordu. Üvey annem anlatmaya başladı:

“Kızım, Halil senin öz baban değil.”

“Değil mi? Nasıl olur?”

“Seni niçin hırpalıyor, niçin sana eziyet ediyor anlamadın mı? Çünkü sen onun üvey kızısın.”

Tipik bir Kemalettin Tuğcu romanı sahnesi bu.

70'li yıllarda büyüyen, okumaya düşkün, Kemalettin Tuğcu adını duymamış çocuk var mıdır acaba?

18 Ekim takvim yaprağında Yılmaz Odabaşı'nın Kül Aşklar kitabından da bir alıntı var:

“Okul kapalıyken bile kitap okuyan, herhalde âlim olur diye düşünüyordum.”

Benim çocukluğumda, yaz tatilleriydi sere serpe kitap okunan, soluksuz kitap okunan zaman. Okul açıkken, üstelik sınavlar köşede görünmüşken bile okunan romansa Kemalettin Tuğcu romanıydı.

Kasım - Aralık

1 Kasım 1982 – Ataol Behramoğlu Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin Lotus Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Yalnızca şair değil çevirmen de olan Ataol Behramoğlu, Çinli şair Jidi Majia'dan çevirdiği şiirleri birkaç yıl önce Gök ve Yer Arasında adlı kitapta toplamıştı. Jidi Majia, Çin'deki elli beş farklı ırka ait azınlık gruplarının birinden, Yi ırkından geliyor ve Çin'in en tanınmış etnik şairlerden biri.

Son yıllarda biraz tanıma fırsatı bulduğum, görkemli bir tarihe sahip bu büyük ülkenin edebiyatı bize oldukça yabancı. Gök ve Yer Arasında, modern Çin şiiriyle ilgili ipuçları veriyor, birçok güzel şiir var içinde. Bunlardan biri, Ülke, bize çok uzak bir kültüre de ait olsa, duyumsayarak okuduğum bir şiir. İşte birkaç dize:

Ülkemi bütün kalbimle sevmemin nedeni, / Sadece burada doğmuş olmamız değil/ Burada ölmemiz değil sadece/ Gelmiş geçmiş bütün soyağaçlarımızın/ Köklerinin, dallarının burada olmasından değil (...)/ Ülkemi bütün kalbimle sevmemin nedeni/ Yüreği kederle sarsan/ Eski, düşsel türkülerimiz değil sadece (...)/ Sıcak, kiremit damlı kulübelerimizin/ Burada oluşundan değil sadece (...)/ Yüzyıllardır yün ipliğimizin/ Ahşap kapı eşiklerine oturmuş / Ölmüş ve henüz yaşamakta olan büyükannelerce / Eğirilmekte oluşundan değil sadece (...)/ Çevremdeki toprağı bütün kalbimle sevmemin nedeni / Onun sıradan günleri içindir / Ve acılı, kederli günlerimizde / Uzanıp kaldığımızda bir yere / Duyumsadığımız içindir bu Nuosu anayurdunun/ Bizi hafifçe salladığını beşide

4 Kasım 2015 – Zorlu Center'daki H&M mağazasında görücüye çıkan Balmain koleksiyonu lansmanında izdiham yaşandı. Görüntüler savaş öncesi ihtiyaçları depolayan insanların kargaşasını andırdı.

Balmain ya da bir başka marka koleksiyonunu görmek neden bu denli önemli?

Asıl istenen, koleksiyondan bir parçaya sahip olmak ama, alım gücümüzün olmadığı durumlarda bilmek, haberdar olmak da işe yarar, öyle değil mi? Bir yerlerde bütçemize daha uygun benzerlerini bulmak olasıdır.

Sosyal durum göstergesi olabilecek bin bir türlü şeyin dayanılmaz çekiciliği!..

Peşinde koştuğumuzun, birkaç gün, hatta birkaç saat süren mutluluk olduğunu düşünmeyiz bile. Giymeye yer ve zaman bulunamayan giysiler, türlü türlü ev eşyası, mobilya, bir dolu gereksiz alet, bir yerden bir yere ulaşmaktan çok, caka satmaya yarayan arabalar... Ve satın alındıktan üç beş gün sonra anlamını yitirecek eşyalara sahip olabilmek için, çalışmak, çalışmak, çalışmakla geçen ömürler.

Ölçülü bir çalışmanın arasına, yaşamın güzelliğini anımsatan şeyleri çokça katabilseydik keşke. Müzik, kitap, resim. Sanatın her türü (yapmak ya da izlemek). Kırlarda, sokaklarda uzun yürüyüşler. Çevremize acele etmeden, gerçekten görerek bakabilmek. Düşünmek, kendini ve başkalarını tanımaya çalışmak.

Belli bazı şeylere sahip olmak, yaşantısına özendiğimiz varlıklı azınlığa ait olduğumuz hissini duyuruyor bize. Yanılgı bile olsa iyi geliyor insanın karmaşık ruhuna. Oysa, en varlıklı olanda başlayan herhangi bir akım, bir moda, onlara özenen yoksullara ulaştığında, varlıklı kesim çoktan başka bir akıma yönelmiş oluyor. Tüketim kültürünü hiç aç bırakmayan, besleyip duran bir döngü. Bu yapay hazzın ayırımına varmadıkça doymak, durmak diye bir şey söz konusu değil.

11 Kasım – Desiderata: Kütüphanelerde okurlar tarafından getirilmesi istenen ama henüz alımı yapılmamış kitapların listesi. İstence listesi de denir.

“Desiderata” İngilizce sözcükte eksikler; arzulanan, ihtiyaç duyulan şeyler diye tanımlanıyor.

Amerikalı yazar, şair ve avukat Max Ehrmann'ın, ölümünden sonra ün kazanmış, Desiderata adlı bir düz yazı şiir kitabı var. 1927'de yazılmış fakat 1960'larda, 1970'lerde çokça okunur olmuş. Hem kiliseye giden dindarlar hem de hippiler sahiplenmişler şiiri o yıllarda. İşte birkaç satır:

“Gürültünün ve telaşın ortasında sükunetle, uysallıkla yürü ve sessizlikte huzur olduğunu hatırla. Olabildiğince iyi ol tüm insanlarla ama teslim de olma. Doğru bildiğini açık ve telaşsız söyle; başkalarına da kulak ver, sana ne denli can sıkıcı ve donuk görünürse görünsün, onların da bir hikâyeleri vardır. Gürültücü ve saldırgan olanlardan sakın; öyleleri ruha iyi gelmezler. Yorgunluktan ve yalnızlıktan korkular doğar. Kendine karşı nazik ol. Bir ağaç gibi,

bir yıldız gibi evrenin bir çocuğusun sen de. Burada olmaya hakkın var (...) Tüm aldatmacasına, güçlüğüne ve düş kırıklığına karşın dünya güzel. Neşeli ol. Mutlu olmaya çalış.”

12 Kasım – Refik Halid Karay: *““Kapakları gördüğünüz gibi, boya küpüne batırıp çıkarmazsak, kitap satamıyoruz diyorlar.” Evet ama, okuyucuyu o zevksizliğe alıştıranların yine kendileri olduğunu unutmasınlar.”*

Yaratıcı bir biçimde hazırlanmış çok güzel kitap kapakları var artık. Fakat ‘zevksizliğe alıştırmak ve alışmak’ gerçek bir olgu. Kimsenin iyi şeyler üretmeye sabrı kalmadı, iyi şeylerin para olarak geri dönüşü çok uzun. Üstelik hiçbir zaman kolayına kaçarak üretilenler kadar çok kazandırmıyor da. Ters orantılı bir süreç var burada.

14 Kasım 2013 – Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 19. Taraflar Konferansı’nın üçüncü gününde Türkiye “Günün Fosili” seçildi. Türkiye bu ödülü sera gazı salınımlarını yüzde 124 arttırması sebebiyle aldı.

2015 yılında Avustralya’nın da yüzünü karalayan bu ödülü, Kanada, Yeni Zelanda, Japonya, Belçika, Danimarka da aldı. Yeni ayaklanan bebekler gibi, arada düşmemiz olağan elbette.

16 Kasım 1849 – Rusya’da bir mahkeme Fyodor Dostoyevski’yi hükümet karşıtı eylemlerinden dolayı ölüm cezasına çarptırdı; ceza daha sonra kürek cezasına çevrildi.

Dostoyevski Sibirya’ya sürüldüğünde “en tehlikeli suçlulardan biri” olarak damgalanmış, prangaya vurulmuş. Hapishane kampının barakalarında koşullar acımasızmış. O kadar çok sayıda mahkûm bir arada yaşıyormuş ki, kırıdayacak yer yokmuş (fıçıdaki balıklar gibi diye tanımlıyor Dostoyevski bunu). Kışın Sibirya’nın katlanması güç, dondurucu soğuğu, yazın tıklım tıklım barakalardaki dayanılmaz havasızlık, iğrenç koku. Koşulların zemini, üstünde kayıp düşülecek kadar kalın bir kir tabakasıyla kaplıymış. Bir yandan da hastalıklar. Bit, pire. Bütün bunlar Dostoyevski’nin şanssızlığı kadar şansı da belki. En azından Rus ve dünya edebiyatının, okuyucu olarak bizim şansımız. Yaşadığı güçlükler, çektiği acılar olmasaydı Suç ve Ceza’yı, Ecinniler’i, Karamazof Kardeşler’i yazabilir miydi Dostoyevski?

Acılar çekmek pahasına verilen büyük yapıtlara karşılık sıradan ama mutlu bir yaşam...
Seçme olanağı olsaydı, Dostoyevski hangisini seçerdi? Siz hangisini seçersiniz?

28 Kasım – Özdemir Asaf: *“Yalnızlık paylaşılmaz / paylaşılırsa yalnızlık olmaz”*

Özdemir Asaf’ın kısacık şiirlerinde zeki ve haşarı bir mantık var her zaman. “Ben duygudan çok düşünce alışverişi yapıyorum.” demiş kendisi de. Fakat yalnızlığın paylaşılmasında düşünceyle kavranamayan, yürekle sezilen bir şey var. Mantıklı olmayan yine de olabilen bir şey.

Yalnız’ı, yalnızlığı çok yazmış Özdemir Asaf. *“Yalnız/ Kendi Ben’inin/ Sen’idir”* diyor Yalnız’ın Durumları’nda

Bundan güzel söylenebilir mi?

11 Aralık 2004 – Luis Bunuel’in yönetmenliğini yaptığı Burjuvazi’nin Gizli Çekiciliği filmi Hong Kong’da Fransız Film Festivali’nde gösterildi.

Sürrealist filmlerin ünlü yönetmeni Bunuel’in bir filminin, filmin çekiminden otuz iki yıl sonra gösterilmesinde aslında kayda değer bir şey yok, sonuçta Hong Kong’da bile olsa Fransız Film Festivali. Kayda değer olan filmin kendisi. Yönetmenin, varlıklı orta sınıfın yaşam biçimine getirdiği eleştiriyi anlatma biçimi. Sürekli kesintiye uğrayan tuhaf akşam yemekleriyle, rüyalarla, kent dışındaki bir yolda belirsiz bir hedefe doğru sürüp giden yürüyüşle ne demek istiyor Luis Bunuel? Belki, insanın ne aradığını bilmeden sürdürdüğü yolculukta (yaşam yolculuğunda) anlamsız ve gülünç şeylerle oyalandığını. Yozlaşan toplumu. Nazik davranışların ardında saklanan hoşnutsuzlukları. İki yüzlülüğü. İnsanların nasıl da birbirini kullandığını.

12 Aralık – Afet Ilgaz: *“İnanırcı olmuş mu, olmamış mı... Rahmetli Ataç’ın Orhan Hançerlioğlu’nun bir romanı için yaptığı bir eleştiride vardı böyle bir tartışma. İnanırcı olmadıysa, fotoğrafını da çeksen işe yaramaz.”*

Nurullah Ataç’ın bu çok yerinde sözleri, kurgusal fotoğraflarını edebiyata, özellikle de edebiyatın öykü türüne benzettiğim Kanadalı fotoğraf sanatçısı Jeff Wall’ı anımsattı bana.

Yaşamdan anları kurguluyor, yeniden oluşturuyor ve fotoğrafını çekiyor Jeff Wall. Bazen kurgu, gerçeğin kendisinden daha açıklayıcı, daha dışavurumcu. Bir Jeff Wall fotoğrafı da herhangi gerçek bir ânın belli bir duyguyu yakalamakta çaresiz kalmış fotoğrafından daha etkileyici olabiliyor.

Jeff Wall'dan Nurullah Ataç'a dönersek; inandırıcı olunca, kurmaca fotoğraf bile işe yarıyor.

13 Aralık – Sulhi Dölek: “Mizah deyince akla yoz, cıvık ürünler geliyor. Oysa bu, bir bakış açısı sorunudur. Ben kimsenin kasıklarını çatlatmak amacıyla değilim.”

Gülmece sözcüğünün dilimize Aziz Nesin'in bir azizliği olduğunu, söylüyor Sulhi Dölek, “O bu sözcüğün ‘mizah’ı karşıladığına inanıyordu, biz de Türkçe bir sözcük olduğu için benimsedik. Fakat Mark Twain'in öyküleriyle, herhangi bir gazetenin hafta sonu ekindeki dili ve çizgisi kötü bir karikatürü ya da bir Laz fıkrasını aynı kefeye koymuş olduk.”

16 Aralık – Abdülhak Şinasi Hisar: “Mazi lezizdir, ona geçen zaman ile bozulmadığı için itimad eder, onu solmadığı için severiz.”

Abdülhak Şinasi Boğaziçi Mehtapları'nda diyor ki, “Herkesin kendi mazisine hasret çekmesi tabiidir. Hatıramızda bu günlerimize kadar devam etmesiyle, en çok uzamış olan, en çok yaşamış olduğumuz zaman dilimidir mazi.”

Değişik bir bakış değil mi? Geçmiş, yaşanmış bitmiş değil, neredeyse hâlâ yaşanıyor gibi. Hep bizimle. Bu anla birleşiyor, şimdiki zaman onunla beraber bir bütün oluyor.

“Biz maziyi daima gönlümüzün süzgecinden geçmiş olarak hatırlarız ve onda ancak gönlümüze göre tasfiye edilmiş bir hatıra buluruz.” demiş Abdülhak Şinasi, “Halin bütün dikenleri gözlerimize batır. Halbuki mazinin bize batacak dikenleri ortada değildir.”

15 Aralık – “Burnumda kömür ve barut kokusu, kulaklarımda hâlâ Ankara Misket Havası ve şuramda o yara.” Adalet Ağaoğlu, Bir Düşün Gecesi

Adalet Ağaoğlu'nun, bir gecelik zaman diliminde geçen fakat Türkiye tarihinden bir dönemi anlatan; orta sınıfa, aydınlara, iş çevreleriyle, ordu ve politikacılar arasındaki yapay ilişkilere mükemmel çizilmiş kişilikler aracılığıyla bakan romanının bitiş cümlesi.

Mutlaka okunması gereken romanlardan, Bir Düğün Gecesi.

31 Aralık – *“Bu karanlık böyle iyi afferin Tanrıya / Herkes uyusun iyi oluyor hoşlanıyorum / Hırsızlar polisler açlar toklar uyusun...”* Turgut Uyar, Göğes Bakma Durağı

Göğes Bakma Durağı şöyle başlıyor: *İkimiz birden sevinebiliriz göğes bakalım / Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından / Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından / Durmadan harcadığım şu gözlerimi al kurtar / Şu aranıp duran korkak ellerimi tut / Bu evleri atla bu evleri de bunları da / Göğes bakalım*

Günlük yaşamın sıradanlığından, anlamsızlığından mı kaçmak istiyor Turgut Uyar? Sığınılacak neresi var ki? Sığınılacak yer, kaçılan yerin tam kendisi bana kalırsa.

Saba Öymen

Takvimli Edebiyat Notları (II)

ekitap.ayorum.com